

Keď sa kydá chliev, svine musia od válova

MALÍ FARMÁRI

Pandémia otvorila otázky potravinovej sebestačnosti. Tá na Slovensku stále klesá.

Ján Karásek

jan.karasek@mafraslovakia.sk

Malí farmári neskrývajú nadšenie nad kurzom, ktorý v sektore pôdohospodárstva nastavila nová vláda. Opäť oživilí sny o potravinovej sebestačnosti. Drobným i stredným producentom by mohli narásť svaly. A trúfajú si.

„Dostal pri koryte boli len veľkí. Oni písali noty a pozrite, aká hudba vznikla. Máme sebestačnosť na úrovni 36 percent. Nastal čas písať iné noty,“ poeticky sa zastrája farmárka Anna Balková. „Ak stále pôjdeme v tom istom režime ako dosiaľ, o päť rokov budeme hovoriť o 30 percentách!“

V Majeri za vrchom k sebe privoláva kozy: „Handlová, Značka, Naomi, poďte ku mne!“ Každá má vlastné meno. Naomi je čierna, nuž sa volá po slávnej modelke. Oponujeme, že hospodárskym zvieratám by sa nemali dávať mená. „Tieto sú nejedlé,“ smeje sa žena.

Na gazdovstve Balkovcov nachádzajúcom sa na samote Štiavnických vrchov majú 120 kôz, tri tucty vietnamských prasiat, dva kusy hovädzieho dobytku, 70 oviec, barančekov je dvadsať rovnako ako koní. Okrem toho osem psov a 25 mačiek. Ich vlastníci nemajú výraz farmári v obľube. Veď oni sú gazdovia, roľníci, sedliaci... Budú raz v krajine pod Tatrami kráľmi?

Veľkí hráči

Boli na chvoste záujmu, nikto ich poriadne nepočúval a teraz cítia príležitosť. „Roky sme chodili na ministerstvo pôdohospodárstva a počúvali, že sa nemúsime ničoho obávať. Že sme súčasťou veľkého európskeho trhu a čo potrebujeme, to si dovezieme,“ prizvukuje Balková, ktorá je štatutárkou občianskeho združenia Vidiecka platforma. S tridsiatkou členských organizácií a zhruba 900 jednotlivcami je druhou najväčšou poľnohospodárskou samosprávou na Slovensku.

Sedliacky rozum kaže, že zlé môže byť aj na niečo dobré. COVID-19 nástojuco otvoril otázky potravinovej sebestačnosti. „Som stúpencom Európskej únie. Ale ak by prišiel hlad, neverím, že Nemci nám niečo dovežu. Svojich ľudí budú kŕmiť. Skúste si predstaviť, čo by nasledovalo, ke-

by sme nedokázali nič doviezť,“ hovorí Balková.

Podľa nej by sebestačnosť dokázali zvládnuť aj malí producenti, azda s výnimkou siatych obilnín. Balková má vyštudovanú agronómiu, je presvedčená, že Vidiecka platforma dokáže navrhnúť riešenia. Agrobaróni vraj nedokážu zabezpečiť sebestačnosť. „Veď dosiaľ im všetko hralo do karát, všetky projektové výzvy boli nastavované pre nich, oni určovali pravidlá hry. Desať rokov to opakujeme ako verľík a čo sa zmenilo? Za ten čas sme s potravinovou sebestačnosťou išli dolu o ďalších 10 percent. A nám sa dávalo na vedomie, akí sme neschopní.“

Okolité krajiny ako Nemecko, Rakúsko či Poľsko dokazujú, že cesta vedie smerom k malým firmám. Ján, manžel Balkovej, sa pridáva do debaty: „Pracoval som na farme v Rakúsku. Jej majiteľ so sto hektármi pôdy patril medzi tých väčších. Avšak či už niekto mal dve kravky alebo dvesto, platilo jedno: po dojení sa na ulicu vyložili kanvy s mliekom. Mliekarenské auto ich po príjazde nabralo a farmári dostávali peniaze podľa objemu. Ľudia ani netušia, ako jednoducho možno dosiahnuť potravinovú sebestačnosť.“

Ako v rozprávke

Zákazník ohľňa nos nad čínskym cesnakom za pár babiek a uteká si kúpiť drahší z domácej produkcie od drobného pestovateľa. Ideálna predstava. Ešte viac ako rozprávku však pripomína víťazstvo družiny malých kráľov nad všemocným veličenstvom s titulom Trh. Naopak, pre Balkovú rozprávko znie štát, ktorý si prečítala na prebale šošovice kúpenej v potravinách. Dosiaľ si myslela, že tá krajina existuje len v ríši fantázie.

Vôbec teda nemieni skladať zbrane. Lebo čoraz viac ľudí je ochotných obetovať aj väčší peniaz za plodinu bez umelých prírask. „Akurát ešte nie sme pripravení na malé lokálne prevádzky, odbytové miesta, všetko, čo nám vypadlo. Potrebujeme ich našartovať.“

Priznáva, že zatiaľ by nestačili uspokojiť dopyt. Preto treba motivovať predovšetkým malé a rodinné farmy. Historická niť sa však pretrhla a vzťah k pôde sa devalvoval. Tradičné roľnícke rodiny pred lopotou, ktorá ich len ťažko užívi, radšej zutekali. Do automobiliek za výrobný pás alebo do Rakúska za starými ľuďmi.

Aj keď trend menších dodávateľov hodlá nastúpiť razantnejšie, stále zostáva vo hviezdach, čo nám prinesie doba postkoro-

nová. Či nestenčí zákazníkom peňaženky do takej miery, že sa do nich budú pozeráť, či vôbec budú mať na nejaký cesnak, a rozhodujúca bude cena.

Z repky sa nenajeme

Programové vyhlásenie vlády dostalo okrem nálepky ambiciózne aj – nerealizovateľné. Pre Vidiecku platformu ani náhodou. V rezorte pôdohospodárstva dokument definuje kľúčové aktivity, ktoré by mali priniesť bohatú úrodu. Štatutárka združenia vyratúva len časť z tých najdôležitejších.

Osobitnou kategóriou je zastropovanie priamych platieb, ručka v ruke s redistributívnou platbou. Mal by sa tak uvoľniť tlak na pôdu spôsobený dotačnou schémou, ktorá si všímá výlučne vykázanú výmeru a nemá žiadny vplyv na produkciu. „Veľký hráč nepozera na to, aby dopostoval potraviny. On si svoje tisíce hektárov prenášobí priamymi platbami a už to je pre neho zisk,“ vysvetľuje Balková. Naopak, zemiaky či hrach predstavujú vysoké vstupné náklady s rizikovým výsledkom. „Radšej sa vysadí repka olejná. Priamymi platbami tak podporujeme technické plodiny. Ale z nich sa nenajeme.“

V praxi to má znamenať, že priame platby sa už budú musieť rozlišovať aj podľa komodity. Zjednodušené povedané, budú sa regulovať podľa toho, čo potrebujeme na naplnenie potravinovej sebestačnosti. Takisto by už nemuseli putovať na celú výmeru, ale len na jej časť.

„Ak niekto obhospodaruje 10-tisíc hektárov, mal by byť už natoľko rozbehnutý, že poľahky prežije, hoci nezíska priamu platbu na celú plochu. No ak ktosi začína s pestovaním zemiakov na 50 hektároch, mal by dostať podporu v plnej výške.“ Tá by mala byť následne zostupná v závislosti od veľkosti výmer. Až po nulu. Takto by sa mala doceliť efektívna produkcia a súčasne eliminovať neoprávnené zisky. Ohlasované kroky zatiaľ nemajú jasnú podobu a ich úspech či neúspech závisí od konkrétnych nastavení.

Naprávanie krív

Kameňom úrazu je tiež vlastníctvo pôdy verzus jej prenájom. Jednoduchší prístup k nej má byť právne ošetrený, aby sa obnovili ústavné práva vlastníkov. Dnes ťahajú za kratší koniec a nejednu z nich sa k svojmu majetku nemôže dostať, ani keby sa rozliat na kolomaz. Zostávajú mu len oči pre plač. „Keby sme priame platby správne nastavili, hneď by bolo dosť dostupnej pôdy aj pre drobných poľnohospodárov,“ pre-

podpory propagácie slovenskej produkcie.

Prioritou vlády SR bude upevnenie postavenia slovenských poľnohospodárov a potravinárov a ich záujmov v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ po roku 2020, najmä však zabezpečenie spravodlivých, transparentných a nediskriminačných podmienok slovenským poľnohospodárom a potravinárom v porovnaní s ostatnými štátmi EÚ a dosiahnutie maximálnej podpory z rozpočtu SR pri zachovaní rozpočtovej zodpovednosti.

Anna Balková farmáři spolu so svojim manželom. Vnučky možno pôjdu v ich stopách.

SNÍMKA: HN/PETER MAYER

Gazdovstvo na samote Štiavnických vrchov.

SNÍMKA: HN/PETER MAYER

sviedča nás farmárka. Zastropovanie by mohlo viesť k tomu, že by agrobarónom prešla chuť robiť prieky a pôdu by vydali. „Veľkí poberajú priame platby a zarábajú na cudzom. Nechcú prísť o peniaze, tak robia také obštrukcie, že ich majitelia nemajú šancu.“

Aj pri sceľovaní pôdy sa udieli a naďalej páchajú krivdy. Veľa vlastníkov prišlo pri tom záhadnými spôsobmi o svoje majetky. Balková sceľovanie schvaľuje a zámerna pôdy je potrebná, no podľa nej treba zvoliť diametrálne iný prístup. Má to však háčik: Môžeme sa čudovať pestovateľovi, ktorý na prenajatom pozemku vysadí sad a logicky sa bráni, keď sa z plodov dlhoročného úsilia má radovať niekto úplne iný? Nájomcovi farmárka odkazuje, že stromčeky by sa mali sadiť na vlastnom. Tak kaže sedliacky rozum.

V prvom rade by sa mali napraviť chyby z minulosti nápravou reštitučných konaní. V druhom rade zmeniť legislatívu tak, aby opätovne neprichádzalo k drobnému pôdy. „Aj po pozemkových úpravách dochádza k ďalšiemu rozdrobovaniu napríklad dedinám. Ak sa tak bude diať, za 20 rokov sme tam, kde sme boli.“

Vyhádzanie svín

Akcia Dobytár Národnej kriminálnej agentúry poodhalila podozrenia z masívnej korupcie v Pôdohospodárskej platobnej agentúre, ktorej nekalé praktiky už roky boli priam verejným tajomstvom. Orgány činné v trestnom konaní už obvinili 19 ľudí a päť firiem. Ďalší možno čakajú v poradovníku na miestenu do zamrežovanej cely.

Pre Vidiecku platformu policajná akcia znamená signál za-

„
Trebá vyčistiť chliev, nastaviť nové pravidlá a dať zdravý chov. Vymeniť svine nestačí.“

Anna Balková,
štatutárka združenia
Vidiecka platforma

čiatku očisty spoločnosti. „Keby sa tak všetko poodkrývalo,“ povzdychne si Balková. Bez váhania si dokáže predstaviť, ako by sa dnes už zmiznuté milióny eur vedeli zmysluplne využiť. „Avšak sedliaci sú nedôverčiví a nečakajú len, či občas zaprší, ale hodnotia aj celkovú úrodu,“ dodáva jedným dychom. Preto si malí farmári budú pozorne všímať, či Dobytár nebude iba obetovaním zopár baránkov na uspokojenie vrenia v spoločnosti. Musí ísť skutočne o systémovú očistu.

Takisto chcú pozorne sledovať ďalšie kroky niektorých veľkých firiem. „Tie sa budú brániť, možno aj účinne,“ zostáva nohama na zemi Balková, „pod rúškom zmien dokážu oklamať a prídu len k výmene prasiat pri válove. Aj to sa môže stať. Poznáme veľa takých, ktorí sa chcú dostať k válove. Nie preto, aby spravili úžitok, ale aby sa naštrali.“ Pomôže opäť len zdravý sedliacky rozum. „Keď chcete vykydať chliev, od válova musíte vyhádzať všetky

svine do jednej. Treba ho vyčistiť, nastaviť nové pravidlá a dať zdravý chov. Vymeniť svine nestačí.“

Päť minút po dvanásť

Snahy malých farmárov aktuálne kazí pandémia. Balková ho v žiadnom prípade nechce bagatelizovať, no vie svoje. Dobytko ťažko presvedčíte – je tu korona, nežer! Gazdovstvo nemôžete len tak spakruky zavrieť.

Je pravdou, že obdbyť nejde tak ľahko ako predtým, obmedzenia sú brzdou distribúcie. No ešte nik nebol donútený zlikvidovať firmu či vyzabíjať stádo. „My malí musíme vždy hľadať cesty, ako prežiť. Vždy sa nejaké nájdu. Sme tak naučení. Keď sa deje niečo zlé, nemôžeme utekať na ministerstvo a kričať: dajte nám peniaze. Len málokedy si pýtame,“ poznamenáva farmárka.

Najdôležitejšie však vraj je, že ľudia na vidieku sa zobudili. „Možno kráľmi nebudeme, ale je tu šanca na zmenu. Mnoho odborníkov slúžilo predchádzajúcej vláde a prejdú na druhú stranu. Niektorí zase zostanú presvedčení, že konanie zla je to najsprávnejšie, a budú tak robiť ďalej.“ Jej samej sa neziadalo zapliesť s predošlou garnitúrou. „Bola to služba čertovi. Aj keď mi sľúbili, že ma dovedie do neba, dostanem sa do pekla. Hlúpe rozhodnutie, ak by som takým sľubom uverila.“

Farmárka sa oprie o zábradlie menšieho mobilného domu, do ktorého sa rodina presťahovala len prednedávnom. Zahľadí sa na ľúby skromne posiatu trávou a ukáže na ňu rukou. „Pozrite, čo narástlo od jari. Ja mám väčšiu paniku zo sucha než z koronavírusu. Je päť minút po dvanásť.“ Tejto hrozbe budú musieť čeliť všetci. Aj malí, aj veľkí.